

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SOCIALINIO DRAUDIMO PENSIJŲ ĮSTATYMO NR. I-549
41 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai

Nuo 2024 m. sausio 1 d. pagal Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymą (toliau – Įstatymas), kai asmuo praleidžia kreipimosi dėl pensijos skyrimo terminą, pensiją jis gali gauti ne daugiau kaip už 12 mėnesių. Nuo 2018 m. sausio 1 d. iki nurodytos datos šis terminas buvo lygus 6 mėnesiams.

Įstatymo keitimo priežastys:

1. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 3 punkte yra numatyta, kad teisėkūroje be kitų principų yra vadovaujamasi ir pagarbos asmens teisėms ir laisvėms principu, reiškiančiu, kad teisės aktų nuostatos turi užtikrinti ir negali paneigti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija), Europos Sąjungos teisės aktuose, Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse, Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytų asmens teisių ir laisvių, teisėtų interesų. Įstatymų leidėjas, priimdamas įstatymus dėl pensinio aprūpinimo, yra saistomas Konstitucijos normų ir principų. Šiuo metu galiojantis Įstatymo 41 straipsnio 2 ir 7 dalyse numatytas teisinis reguliavimas tam tikra apimtimi riboja pensijos gavėjo teisę į nuosavybę ir trukdo užtikrinti minėtų asmenų konstitucinę teisę į socialinį aprūpinimą. Pensijos gavėjas, deklaravęs išvykimą iš Lietuvos ir išvykęs į užsienį, siekdamas gauti senatvės pensiją, turi kreiptis dėl pensijos atnaujinimo į kompetentingą už pensijas atsakingą įstaigą dėl pensijos mokėjimo atnaujinimo, o pensijos mokėjimas Lietuvoje jam yra stabdomas (praktikoje pasitaiko ir pensijos nutraukimo atvejų). Kol yra tvarkomas pensijos gavėjo prašymas, asmuo negauna pensijos. Emigraciją lemia ir ekonominiai veiksniai, o šiuo metu galiojantis reglamentavimas sudaro sąlygas pensijos gavėjui likti be pragyvenimo šaltinio, kol yra sprendžiamas jo prašymas dėl pensijos mokėjimo atnaujinimo. Kai asmuo praleidžia kreipimosi dėl pensijos skyrimo terminą, pensiją jis gali gauti ne daugiau kaip už 12 mėnesių, nors Konstitucijoje yra įtvirtintas nuosavybės neliečiamumo principas.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), aiškindamas Konstitucijos 52 straipsnį, kuriame numatyta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, konstatavo, kad asmuo, kuris atitinka įstatymo nustatytas sąlygas senatvės pensijai gauti ir kuriam ši pensija paskirta ir mokama, turi teisę į atitinkamo dydžio piniginę išmoką, t. y. teisę į nuosavybę. Pagal Konstitucijos 23 straipsnį ši teisė turi būti saugoma ir ginama (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas). Socialinis aprūpinimas turi konstitucinės vertybės statusą. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Įstatymo normomis nustatyta socialinio

draudimo sistema yra prasminga tik tokiu atveju, jei užtikrina minėtų asmenų konstitucinę teisę į socialinį aprūpinimą (Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, parengtas Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymo Nr. I-549 41 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Įstatymo projektas), kurio tikslai:

1. Patikslinti Įstatymo nuostatas, sudarant teisinės prielaidas neriboti asmens teisės gauti pensijos 12 mėnesių iki kreipimosi dėl pensijos paskyrimo dienos terminu.

2. Patikslinti Įstatymo nuostatas, sudarant teisinės prielaidas nesustabdyti ir nenutraukti pensijos mokėjimo asmeniui, išvykusiam į užsienį, bent iki 3 mėn. bei nepalikti jo be pragyvenimo šaltinio, kol jis kreipiasi į už pensijas atsakingą įstaigą ir ten yra sprendžiamas jo prašymas dėl pensijos mokėjimo.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Projekto pagrindinė iniciatorė Seimo narė Dalia Asanavičiūtė.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai

- 3.1. Įstatymo 41 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad pensija skiriama ir mokama nuo teisės gauti pensiją atsiradimo dienos, tačiau ne daugiau kaip už 12 mėnesių iki kreipimosi dėl pensijos paskyrimo dienos, išskyrus išankstines senatvės pensijas.

- 3.2. Įstatymo 41 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad pasibaigus pensijos skyrimo terminui, jos mokėjimas nutraukiamas, jeigu pensijos gavėjas praranda teisę ją gauti. Nepasibaigus pensijos skyrimo terminui, pensijos mokėjimas stabdomas ir pensija nemokama, jeigu pensijos gavėjas neatitinka šio Įstatymo 3 straipsnio 1 dalies nurodytų sąlygų (negyvena Lietuvoje ir nėra čia deklaravęs gyvenamosios vietos arba nėra įtrauktas į gyvenamosios vietos nedeklaravusių asmenų apskaitą), įsiteisėjusiu teismo sprendimu yra pripažintas nežinia kur esančiu arba gaunami duomenys apie aplinkybes, sudarančias pagrindą nuspręsti, kad pensijos gavėjas prarado teisę gauti pensiją. Pensijos mokėjimas sustabdomas nuo mėnesio, einančio po to mėnesio, kurį atsirado šioje dalyje nurodytos aplinkybės, pirmos dienos. Išnykus šioje dalyje nurodytoms aplinkybėms, pensijos mokėjimas pratęsiamas nuo jos mokėjimo sustabdymo dienos, jeigu pensijos gavėjui teisė gauti pensiją buvo išlikusi. Jeigu paaiškėja, kad pensijos gavėjas, kuriam pensijos mokėjimas buvo sustabdytas, yra miręs (paskelbtas mirusiu), jo įpėdiniais, kuriems paveldėjimo tvarka pereina mirusio (paskelbto mirusiu) asmens turtas, pateikusiems paveldėjimo teisės liudijimą, arba (ir) mirusį (paskelbtą mirusiu) pensijos gavėją pergyvenusiam sutuoktiniui, pateikusiam nuosavybės teisės į sutuoktinių bendro turto dalį liudijimą, išmokama mirusiam (paskelbtam mirusiu) pensijos gavėjui priklausiusi pensija nuo jos mokėjimo sustabdymo dienos, bet ne daugiau kaip už 3 metus nuo pensijos gavėjo mirties (paskelbimo mirusiu).

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

4.1. Atsižvelgiant į tai, kad, pagal Konstituciją, pensijos išmoka yra pensijos gavėjo nuosavybė, kuri yra neliečiama, siūlytina neberiboti jos skyrimo už praėjusį laiką 12 mėnesių terminu.

4.2. Siekiant, kad asmenys, išvykę į užsienį, neprarastų savo nuosavybės – pensijos išmokos, ir siekiant užtikrinti minėtų asmenų konstitucinę teisę į socialinį aprūpinimą, tol, kol už pensijas atsakinga įstaiga išspręs jo prašymą dėl pensijos mokėjimo, nestabdyti (ir nenutraukti) senatvės pensijos mokėjimo iki 3 mėnesių, tačiau ne ilgiau nei pensijos gavėjas gaus pensijos išmoką.

4.3. Siūloma Įstatymų projekto teikiamų pasiūlymų įsigaliojimo data – 2025 m. liepos 1 d.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant Įstatymų projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priimtas įstatymas sudarys prielaidas užtikrinti asmenų konstitucinę teisę į socialinį aprūpinimą ir nuosavybę. Neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimti įstatymai įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Priimti įstatymai tiesioginės įtakos verslo sąlygoms ir verslo plėtrai neturės.

8. Ar įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektų nuostatos neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus įstatymą, nereikės koreguoti jokių kitų teisės aktų.

10. Ar įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymų projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projektu naujos sąvokos nepateikiamos.

11. Ar įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymų projektas neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisės normoms.

12. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įstatymo įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Atsakingos institucijos turėtų būti keisti LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017 m. gruodžio 27 d. įsakymą Nr. A1-670 „Dėl Socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ bei Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2015 m. birželio 2 d. įsakymą Nr. V-270 „Dėl Pensijos gavėjo pažymėjimo išdavimo, keitimo, saugojimo ir naikinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Jungtinių Tautų gyventojų skaičiaus prognozės rodo reikšmingą Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimą per ateinančius 30 metų. Šis mažėjimas yra susijęs su sparčiu visuomenės senėjimu. Prognozuojama, kad iki 2050 m. darbingo amžiaus gyventojų skaičius sumažės daugiau nei puse milijono. Dėl šių esminių darbo jėgos pasiūlos pokyčių reikia daug dėmesio skirti sveikos gyvensenos ir sveiko senėjimo politikai (Pasaulio banko ataskaita, 2020).

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis, 2023 m. sausio mėn. 614 186 asmenų gavo socialinio draudimo senatvės pensijas. 2023 m. sausio mėn. vidutinės senatvės pensijos dydis buvo 539 eurai.

Šiuo metu nėra duomenų, kiek tiksliai potencialių pensijos gavėjų gyvena užsienyje ar ketina išvažiuoti artimiausiu metu į užsienį ir kiek jų gali kreiptis dėl pensijos mokėjimo. Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis, Lietuvos Respublikos piliečių, kurie išvyko gyventi į užsienio valstybes, skaičius 2023 m. buvo 17 422 (Migracijos metraštis, 2023 m.). Pensinio amžiaus emigrantų dalis nėra nurodyta, tačiau remiantis bendra amžiaus struktūra ir migracijos tendencijomis, galima spėti, kad užsienyje gyvena bent keli tūkstančiai pensininkų, kurie galėtų kreiptis dėl pensijos mokėjimo.

Galutinis 2024–2026 m. lėšų poreikis priklausys nuo to, koks bus senatvės pensijos amžių sukakusių asmenų aktyvumas kreiptis dėl pensijos skyrimo ir kokia bus socialinio draudimo pensijų indeksacija artimiausiais 3 biudžetiniais metais. Sutaupyti lėšų neplanuojama.

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Rengiant Įstatymo projektą nebuvo gauta specialistų vertinimų, rekomendacijų ir išvadų.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymų projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno *Eurovoc* terminus, temas bei sritis

Reikšminis Įstatymų projektų žodis, kurį reikia Įstatymų projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, yra „socialinio draudimo senatvės pensija“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.